

HAZAI TÜKÖR

TÓTH BÉLA

TISZA

Nevének eredetén régóta vitáznak nyelvészek, tudósok, kutatók. Gyalogjáró embernek efelől nincs vitáznivalója. Ha azt mondom, Tisza, a világ bármelyik csücskében élő magyarnak a folyót, az ország második legnagyobb élővizét jelenti.

Van, akit a róla szóló versek kapcsolnak hozzá érzelmileg, másokat a nép- és műdalok.

Nevét a partjára épült sok település közül 40-ig menő viseli. Felülről lefelé ereszkedve, földrajzi következésük szerint: Tiszaújlak, Tiszabecs, Tiszaszalka, Tisza-vid stb.

Régebben gyakori családnévül is szolgált. Ma, ki tudja miért, nem sok Tisza nevű ember szaladgál. Ellenben kutyáknak előszeretettel adják (igazság kedvéért más folyóneveket is), talán azért, hogy olyan állandó, hű, vad és szelíd legyen, akár a folyó. Ősi hiedelmekre visszavezethetően más háziállatokat viszont soha el nem neveztek folyókról, vizekről.

Az emberi lét mércéjével számolva örök életű a Tisza. Több mint félmillió éves. És emberi lét nyomait a régészek olyan 20–30 ezer éves mélységekből áskálnak föl partjaiból.

És íranta érzett ragaszkodó szeretetünk is régi. Nemcsak én szeretem, hanem bennem az ősök legalább a bronzkorig visszavetítve szerették, félték, belőle éltek. Sorsuk a Tisza munkálkodásán, viselkedésén, szeszélyein múltott. Adott ő mindent, ami a mindenkor: léthez kellett, éveken, évtizedeken át, olykor egyet gondolt, mindent visszavett, amit eddig adott.

Rio de Janeiróban, ha elbődül egy odaszorult magyar, azt éneкли: A kanyargós Tisza partján, ott születtem. És neki már más fogalom a Tisza, mint annak a rákospalotai gimnazistának, aki Petőfi A Tisza című versének hangulathullámain lebeg. Mást jelent a tápéi halásznak, mást a mindszentí kubikosnak, mást a mártélyi stégesnek, mást a tuzséri tutajosnak. Ebben a rengeteg másban egy közös van. A szerelemig menő szeretet. Ki lehetne bogozni, hogy egyáltalán nem vallásos értelemben szent fogalom nekünk a Tisza. Csúfosat, gúnyosat, káromlót a Tiszára nem mondtak, nem mondanak, nem írtak és nem írnak. Valaki tiltotta, vagy tiltja? Világrahozó, dajkáló, bölcsőben ringató nevelő édesanyánk a Tisza. Partjain máig is 100-nál több települést hurcol. Ő szülte azokat. Szegedet is. Megszülte, fölnevelte, s ha egynek-egynek öregségét, tunyaságát meguntá, előntötte, hogy megújulva ismét kivirágozzék. Szegedre is bizonyára büszke. Mert ki vitatná, élőnek, elevennek kell felfognunk ökelmét, hiszen mozog, dolgozik, arca van, szokása, jelleme, szépsége. Mindezek az élők tulajdonságai. Higgyétek hát el, hogy nem tárgyról, személyről beszélek.

A szegedinek szenvedélye a Tisza. A szegedi, ha teheti, reggel munkába menet vagy este visszafelé jövet megnézi, mit csinál az öreg. Mert az mindennap ügyködik valamit. A látó ember észreveheti, hogy mindennap más vonását mutatja arcának. Az egymás után következő napok, azonos órájának azonos percében is más. Más fények, erők, mosolyok suhannak tükrén. A szelek, a hajók, a madarak naponta másképp illenek bele. Szinte mint szépségét tudó fiatal menyecske, boldogságban úszó, kacér hallgatagságban mutogatja bájait.

Öreg is, fiatal is? Hol öreg, hol fiatal? Igen. De csak az ember szempontjából. Hanem a földtörténet szempontjából, hogy is van csak?

Egy francia kutató szellemes hasonlatával élve mutatjuk meg az idők viszonylagos hosszúságát. Sűrítsük össze a Föld történetét egy naptári évre. Tétélezzük föl, hogy a Föld története a szilveszteri óraütéssel kezdődik. Ilyen összehasonlító számítás szerint július 23-án jelentek meg az első gerinces állatok. (Devon-kor, 350 millió év.)

Szeptember 13-án kezdődik a kőszénképződés kora. (Ókori karbonkorszak, 250 millió év.)

A másodkor, a sárkányok uralmának ideje, megjelennek a legkezdetlegesebb emlősök. (Október 20., 150 millió év.)

Az új kor december 13-ára esik. (50 millió év.) A negyedkor december 31-én indul. (1 millió év.) December 31-én este 19 óra 30 perckor hagyta el máig fellelhető nyomait a neandervölgyi ember. (6–800 ezer év.) Ezt követően 60–70 perccel később indul el a Tisza. Tehát a földtörténeti év utolsó napjának utolsó órájában. 5–600 ezer évvel ezelőtt. E naptár szerint a maga sok százezer évével kiskorú a Tisza.

De bőségesen látott, hallott mindent, ami az emberiség történetében végbement.

Szándékomban áll apróra fölcentizni a Tiszát. Leltárba szedni szokását, évszakonkénti változásait, múltját, jelenét, jövőjét, hasznát, szépségét, mozdulatait, a hátán, partjain hurcolt településeket, azok lakóinak életét, fáit, bokrait, vízielőlényei, a napkeltét és -napnyugtát, éjszakáit, rezdüléseit, és mindent, amit megtudhatok róla.

Önnét indulok, ahol megtanultam szeretni az öreget, Szegedről.

Sarkam az ex vasúti híd köfejéhez illeszttem, mint futók, ha startban várják az indító lövést. Még nem indítok. Mondanivalóm van a hídról. Mondanivalóm van, mert nincs híd. De ha lenne híd, akkor is beszélnék.

1852 óta szolgált. A második világháború bombázásai jól megrongálták, de javítható lett volna. Visszamaradó hátrédek az utolsó pillanatban felrobbantották.

Egy Szmétana nevű francia mérnök tervezte, acélköpenyes pilléreit Skóciában készítették, külön probléma volt a Szegedre szállítása, mert egy sereg alapúton nagy méretei miatt nem tudták keresztülhozni. Közép-Európában ezt a hidat alapozták először keszonmunkával. Két-három halálos áldozatot kívánt a keszonozás, mert kezdetleges biztosító berendezések álltak csak rendelkezésre, és a tapasztalat is vékonyka lehetett. Fekvő gőzgépekkel nyomták be a víz alatti harangba a sűrített levegőt. A magyarok és a szerbek bírták legjobban ezt a munkát.

92 évig rendületlenül szolgált. Roncsa majdnem 20 évig a mederágyban feküdt, amely lelassította a folyást és több mint 10 méter magasra rakta föl a folyó hordalékát. Az utolsó szerkezeti darabot több évi munkával a nyáron emelte ki a roncs-emelő vállalat. Ezt a szomorú, „exhumáló munkát” érdekes, tapasztalt emberek végezték. Két bűvár, közülük az egyik szegedi, aki az új közúti híd alapozásánál tanulta és szerette meg a bűvárszakmát. Nehéz öltözetükben nagyobb vízállásnál 20–25 méter hosszú, a víz nyomásától kifli alakúvá hajlított vaslétrán ereszkedtek alá, első világháborúból maradt réz bűvársisakokban. (Van ennél modernebb már, de régen megszokták, még 48-ban, s még most is kitarának mellette.) A levegőt két ember, kézipumpával nyomja sisakjukba. Gépesíteni nem lehet ezt a munkát, mert a gép nem érzékeli a feszültséget.

Két méter mélyen a víz alatt már nem lát a bűvár. A fenéken tapintásával keresi ki a robbantásra váró roncsot, pillércsonkot. A felszálló levegő után felülről telefonon ad tájékoztatást a segítség, a többi rutinnal, szakértelemmel, bölcsen intézi odalenn a bűvár.

A robbantások őket is izgalommal töltik el. 50–60 kilónyi ekrazitot hoz egy-szerre a partról a csónak, fekete zászlóval díszítve. A rendőrség biztonsági kordont von kétoldalt a parton. A tűzmester együvé kötözi a kilós dobozokat, és élesíti. Beszélget. Néha csipős szelek fújtak, de a bűvár tagon dolgozó 6–8 ember izzadt az izgalomtól. Ez nem játék, sok szerencsétlenség történhet. Engem is eltanácsolnak környezetükből. Végre együtt a csomag. Hosszú gyűjtőszinórt kötöznek rá. A bűvár vállig merül, hátára adják a robbanóanyagot. Apró levegőbuborékok repülnek fel a csomag részei közül, mint szódavíz szénsava pezseg a felszínen. Óráknak tűnő kínos percek, negyedórák. A bűvárnak nemcsak le kell érni, oda is kell kötni a robbantandó tárgyhoz. Fél óra múlva fönt van az ember, pirosra fűtött helyiségben vetkőzik. Csurrog róla a verejték.

A vízi edényeket elvontatják a lusta, de erős motorú rocsók, s mi a villamos robbantó gombjával ütünk partot a Vízmű kiömlő nyílásánál. Az Előre gőzmarkoló dudája hosszút bődül, s vár néhány percig Újra és újra belekiabál a levegőbe. A biztonsági rendszabályoknak eleget tesznek, aztán elnyújtott emberi hang fut széjjel a vizen, ahogy a bányáknál szokás: Vigyázz, robbantás! — Egy mozdulat, s meghimbáldók alattunk a föld, s a víz lustán földob magából néhány száz köbméter. A hullámok sietve nyálnak bele a partokba. Elpusztult halak, fenyőszilánkok, téglák, vasak, rongyok, szennyvízzel a roncsokra rakódott kötszerek kerülnek felszínre.

A gőzmarkoló leballag a robbanás helyére, köbméteresre nyitott száját erőszteve harap a roncsokba. Felmerüléskor láncokkal összefűzött, fel nem robbant bombák csüngenek ki pofájából. A markoló kezelője megdöbben egy pillanatra, de nem fél. Ovatosan billegtetni a kötődob karját, s finoman, ahogy gyakorlott pincérek

teszik asztalra a teli tálat; a várakozó uszályra ereszti terhét. Az uszályon szolgálók is meghűlnek egy minutumra, de nem ugranak észveszesetten a vízre, nem kiáltanak segítségért. A háború után minden folyót ők csápásztak végig, láttak már ennél furcsább jószágot is. Még nem történhetett velük baj, hiszen akkor nem lennének itten.

A hidat, hát roncsaiban leemelték. Csak a hídfő két kőfeje bámulja már magát munka nélkül a Tisza tükreben. Itt többé nem jár át vonat. Ha épül, mert épül, majd a nagy kanyart levágva, valahol a Boszorkánysziget ama partján szeli át a vizet, ahol egykor égtek a máglyák az „átkozottak” alatt.

Elveszem sarkam a vasúti hídtól. Mondhatnám estig, amit tudok, de amoda háromszáz méterre integet a közúti híd. Nem nagyon szép, de a miénk. A mi fiunk, aki lehet nagy fülű, bodagmellű, csámpás lábú, attól szerethetjük. 1948-ban épült. Benne van mindenünk, amink akkor volt. A tudás, az anyag, a hit, a szeretet.

A régi közúti hidat az átlag öreg szegediek Eiffel-tervezésűnek tudták. De ez tévedés.

Az árvíz utáni nagy újjáépítéskor pályázatot írtak ki az előkelő közúti hídra. Addig állandó hídja nem volt Szegednek. Egy hajóhíd, fekete tölgyfa gerendákból összeróva, Dózsa kora óta szolgálta az átkelőket. A pályázatra csaknem száz terv futott be. Közöttük Feketeházi János magyar vasúti mérnöké is. Nem fogadták el. Feketeházi akkor bánatában eladta tervét az Eiffel-cégnek, az ráütötte bélyegzőjét, benyújtotta a tervet, elfogadták. Ez a híd épült meg akkor. Szép híd volt, büszkélkedtek is vele a szegediek. Ezt is a háború vitte el. A bombázások, akár a vasúti hidat, csak megrongálták, ki lehetett volna javítani. Az utolsó pillanatokban felrobbantották.

Innét mehetnék is tovább, de a közúti híd lábához simulva becsábít egy jámbor tábla, amin ez áll: Kossuth Halászati Tsz Irodája.

— Hány halász él manapság a Tiszából?

— Negyvenegy.

(Istvánffy történetíró szerint Dózsa idejében 4–5 ezer halász élt Szegeden.)

— Mit csinálnak télen a halászok?

— Szerszámot. Sokfajta eszköz kell a mostani halászathoz. Régen nagyobb halbőség volt a szabályozás előtt, ezért másféle, mostanában már nem használatos eszközökkel fogták a halat. Rákóczi még azt írta Szeged alatti táborozása idején, hogy emberei nem tudták úgy megmeríteni vödrüket a Tiszában, hogy abba valami halféle ne került volna.

Akkor is használtak 20–30-féle szerszámot. Ma 10–20-féle van a halász kezében, csak ezek már kisebb halállomány fogására készülnek. Régen, ha egy halász leöltött a Tiszába 6–7 varsát, annak a fogásából megélt. Ma kisszerszámú halászatot folytatunk, de egy-egy halásznak 60–80 varsája is azik a vízben, ahhoz, hogy megfélelő mennyiségű halat fogjon.

— Van-e jó „aratásuk”?

— Ahhoz képest, hogy az árvíz utáni szabályozás elrontotta az ívőhelyeket, meg hogy az üzemek lemérgezik a vizet, még nem panaszolhatunk. Ennél ne legyen rosszabb. Évente ezer mázsákat kiráncigálunk azért a vizekből. Persze észnél kell lennünk, és mindenféle készséget ki kell találnunk, hogy horogra kaphassuk a halat. De holnap lesz a zárszámadás, ott mindezt részletesen meghallhatja.

— Utána lesz nagy eszem-izsom.

— Egy pohár sört sem mérünk.

— Nem érdemelnék meg?

— Megérdemelnék, de a halász nem italos. Régi szabály. A vízen józannak kell lenni, ezért, ha iszik a halász, hamar nagyra lát. Pár éve, zárszámadás után tömegverekedésre került a sor. Néhány halásznak, csoportos jeggyel utazott fölfelé a Tisza vonalára. Az egyik halásztól kérte a kalauz a jegyet. A halász azt mondja, benne van ő is az előbb mutatott jegy létszámában, minek macerálják őt? A kalauz sem szerette ezt a beszédet. Addig jobbra, balra, a halász üttöt először. A vonat személyzete összefutott. A halászok sem adták meg magukat. Ahol a vonat megállt, az ottani vasutasok segítettek szaktársaiknak; falubeliek: a halászoknak. Az URH tett rendet. Pörre került a sor. A fő verekedő halász tagadásban volt. De a foga helye belestimmelt a panaszos orrán esett sebhelybe. A halászt elítélték. Egyébként jámborok a mi halászaink. Főleg munkában naphosszat nem szólnak, józanok, szorgalmasak.

— A halászbokrok megvannak még?

— Csak a nagy őszi halászatkor állnak 2–3–4 emberes bokrokba. Egész éven által egyedül járják területeiket. A határtól Vásárhelyig miénk a Tisza. Ezt fölparcelláztuk anyyi darabra, ahány folyóvízi halásznak van. Így az emberek jobban

ismerik területüket a tenyerüknél, mert a tenyerét manapság valamire való ember nem bámulja, de a halat s a fogás lehetőségeit figyeli, kitapintja.

A közgyűlést persze dehogy is szalajtom el. Egy ilyen halászgyülekezetnek nem akármilyen hangulata lehet. Idejében, sőt talán idő előtt ott vagyok. Hiszen a szállingózás, a terembe való beóvakodás sem lehet akármilyen. Legelőször a marosi halászok érnek be, korán jött a vonatjuk. A terem még hideg, téli felsőben, nagy sapkákbán ereszkednek le a székekre. Hosszú percek múltán falatozni kezdenek, úgy nézem, disznóvágási portékákat. Nagy buzgalommal hallgatnak. Javakora-beliek.

Amikor a csárda csaposa kályhatűzzel bemelegíti a termet, lassan leválik róluk a daku. Alulról barna bársonyruhák bomladoznak elő a báránybéléses közül. S a már szállingózó fiatalok fekete szövetrohákban, nyloningben, hegyes orrú cipőkben mutatják magukat, s olyan a fejük, hogy azzal akármilyen szakmát végezhetne az ember. Tarkóig kopasz, 30 éves, vagy hullámos hajú 20 éves. És ezeknek sem öltözetén, sem fejtartásán meg nem találom már azt az általános, vagy beleképzelt múlt százbeli tipikus halászejegyet. Ezek az emberek lehetnének habitussal nyomdászok, nyelvészek vagy éppen orvosok. De itt halászok gyülekeznek.

Hozzászólásaikban nyomon beszélnek a hogyanról, a miképpről. Nem arról, hogyan kell megfogni a halat, meg ha beszélhetnének róla, sem beszélnének. Az mindenkiné a maga dolga, maga mesterségének titka. Apák tapasztalatait csak a fiúk tudhatják meg. Nem könyvből tanulják a szakmát, hanem a vízen verítékezve, éjszakázva, gürcölve keményen.

Illúziókat veszítettem, reális ismereteket szereztem. Mit tanultam hát? Az ügyesebbje, szorgalmasabbja öt és fél ezer forintokkal számolja havi keresetét, igaz, itt-ott családtagjaik is segítenek, a fogott hal behozatalában. Megtudtam, hogy pontyot, harcsát, csukát, kárászt fognak, s balin márnát. Szeged, a halcsarnokon keresztül, 500 mázsa halat fogyaszt. Mind megenné azt, ami a vizekben van. Megtudtam, hogy milliós vagyonnal számolnak. Hogy az ő számukra mutatózó béka-perspektíva – belekezdtek ugyanis a békatenyésztésbe – százezres értékrendű jövedelmet jelent. Adósságuk nincs, aprónak tűnő üzleti ügyeiket, mint pl. kátrányvásárlás, közgyűlés elé viszik. Fogukhoz verik a garast. Vajon ez már halásztulajdonosság? (Majd megnézem én őket alaposabban, ha kell a folytatás a szerkesztőnek.) Különben nem kicsinyeskednek, de nem is nagyvonalúskodnak.

Sietek mindenkihez közelebb jutni. Hogy majd egyenként eltudjam titkaikat. Persze milyen titkokról van szó? Ami engem érdekel, az nekik nem titok.

A fiatal halász nagy fogásairól, új házának építéséről, új motorcsónakjáról beszél. Az öreg halász régi tapasztalatai között keresgél.

– Beszédes-e a Tisza? – kérdem egy nagy bajuszú, tipikusan halászfejű bácsitól.

– A régi öregek szerint, bizony beszédes volt.

– S van valami a szavából?

– Hát öregapám beszélte nemegyszer, hogy éjszakai nagy halászatáskor mögyszól a Tisza. Ahogy összetalálkozik a Maros a Tiszával, beszélgetnek. Így é.

– Hát hun, merre jártál, kedves Maros fiam? Így fogadja az öreg a Marost.

– Messziről gyüttem, nagy fődéket bekanyarogtam, kedves Tisza anyám.

– Dógoztá-é sokat?

– Hát bizony dógoztam. Úsztattam tutajt, hordtam rakott uszályokat, hajtottam malmot, öntöztem fődét, mostam ruhát, ringattam széplány csónikját.

– Hát rosszat cselekkötté-é? (Halgat égy darabig a Maros, de azután csak mögvallja.)

– Néhány falura jó ráijesztöttem, mert már nagyon elbizakodtak a partjaimon. Medretem nem mélyítették, a gátakat nem erősítették, hát előntöttem öt falut. De a bírónak még a kúlásbas házát is mind összeborígtattam.

– Akkor a fiam vagy – így szól a Tisza, s Tápé alatt magába öleli, úgy hogy annak a nyoma, mivel a Maros szökébb a Tiszánál, möglátszik egész a hídig.

A halász nem a gyűlésteremben halász, hanem a vízen meg otthon, amíg a készségeit rendezgeti, ha nyílik az idő, ne a kalapjával kényszerüljön fogni; de az időnek, hálnak, vízállásnak megfelelő szerszámmal.

– A közúti hídtól folyásnak fölfelé ellát az ember a kanyarulatig. A parton fölszökkenő új épületek, de a régiek is őrt állnak, nézik magukat a vízben. Tél van, immár kopott havak alatt élnek kétoldalról a tájak, a partvédő erdősávok hideg ködökben kéklenek. A víz nyugodt. Időnként elszabadult, szürke jégtábla fut a tükrén, rajta sirályok seregei gubbasztanak. Olyan árva most a Tisza, hogy azt hihetné az ember, senki sem törődik vele. Pedig mondhatom, ma is százak napi gondja, kenyere a Tisza. Kora reggel öreg bácsika siet a partra, hóna alatt hőmé-

róvel, csöbörrel. Kisvártatva visszafelé látom jönni, arcán angyali öröm. Boldog nyugdíjas. Ő adja naponta a hírt, a vízállás-jelentésnek.

És a Tiszakutató Allomás, mint a folyó „belgyógyászati klinikája” most is dolgozik. Az öreg egészségét, élőlényeinak belső, rejtett világának rezdüléseit vizsgálják, óvják, s a kóros tünetekre hangosan fölkiáltanak.

A vegyi szennyezés fölborítja a Tisza élővilágának egyensúlyát. Előbb elvész a haltáplálék, azt megbőjtölik a halak. Ha kevés a hal, bőjtöl a halász és így tovább. Nemcsak az üzemek, a háztartásokban használt új mosószer, detergens is jelentős, vízben alig feloldható mérget halmoznak a Tiszában. A mezőgazdaságban használt védekezőszerek, a permetmérgek, gyomirtók, bogáirtók is. Mindezt a Tisza-kutatók állapítják meg, vigyázva az öreg lélegzésére. Mit tehetnek? Már sokat tettek. Javasataikra törvények születtek. Az üzemek hatékony szennyvíz-derítőt építenek, s a vegyipar olyan védőszereket gyárt a jövőben, amelyek nem halmozódnak, feloldódnak célszerű használatuk után.

A Tisza-kutatók nem szezonmunkások, mint akár a kabinosok. Télen is tapogattják az öreg ütőerét. Tiszabecstől Szegedig hossz-szelvény vizsgálatokat folytatnak. A téli élőlényeket, az alvó élőket, a folyó sebességét, sodrását, duzzasztott állapotban való viselkedését, levegőzését figyelik, tanulják.

Kényelmes mederágyról, nyugodt hajóútról, partbiztosításról a Vízügyi Igazgatóság gondoskodik. Ilyenkor télen tervezik meg, hol kell sarkantyút, közablát rakni a Tiszára. Zabolázní kell az öreget, mert ugyan magyarországi lejtése mindössze 30 méter (ezért ballag olyan méltósággal), partjait azért nem kíméli. Minden évben 10 millió m³ földet kubikol el védőgátjairól. A szegedi Vízügy Szolnokig takargatja rőzse-, kőaplanokkal az ágyat.

A szabályozáskor 140 helyen való átmetszéssel, 464 km-rel rövidítették meg a folyó hosszát, s így egyúttal ármentesítettek 4 millió 300 ezer hold földet. De az így legátolt folyó erőteljesebben fejleszti kanyarulatait. Ez állandó kanyarulatvándorlással jár együtt. A Tisza minden köbméter vize 0,7 deciméter partanyagot mos el a teljes hosszában.

Egyébként 4–5-ször több hordalékot lebegtet, mint a Duna, és évente annyi iszapot szállít, mint nagyobb testvére, pedig annak csak egy negyede. A Maros beömlése után még szökül a vize, mert az meg másodpercenként 263 kg lősz iszapot (lebegtetett iszapot) kubikol a Tiszába.

De nemcsak a partbiztosítás, a hajózás biztosítása is a Vízügy feladatkörébe tartozik. Kitűzik a hajózás útvonalát. Ők jelölik meg a vízkivételei művek, átkelők, kikötők, révek, kompok helyét. Munkájuk nyáron sem látványos. Zajtalanul dolgoznak, kő- és betonbilincsekkel szabályozgatják az öreget, hogy haszonnal, szépen, békésen dolgozzon nekünk.

A szegedi nagy kanyar könyökénél marosi homokhegyek várják sorsukat. A FÓKA most alvó kotróhajói vajják föl a mederből az építkezésnél nélkülözhetetlen nagy szemű homokot. Százezer köbméteres méreteken keresztül el innét, s az ország eléggé távoli építkezéseire is szívesen viszik. Most áll a vízi munka, az építkezések folynak, ezért az ősszel kitermelt homokhegyek egyre apadoznak. De tavaszra, ahogy letakarodik a veszélyes jégpáncél, újra mederre állnak a kotrók, ezer, tízezer lakás kötőanyagát okádják partra.

Innét a FÓKA-telepről belátok a Maros-torokba. Szépen, egyenletesen, hullámvetés nélkül ölelkeznek össze a messziről jött vizek. Szinte hallom az öreg halász szava nyomán hangjukat.

— Hol, merre jártál, kedves Maros fiam?

— Nagy fődeket bekanyarogtam, kedves Tisza anyám.

A várost átölélő kőgát fölső emelkedőjét ha átléptem, már a Sárgának lejt a rampa. Tízezernyi külföldi ismeri ezt az utat. A két Kőrössy-halászcserdába erre járnak az emberek. A nap minden órájában, s az évszakok bármelyikében külön hangulatot teremtő hely. Itt megpihensz, eszel, iszol, kibékülsz a világgal. Télen is. Télen is várják a vendéget. Pincér, étel, ital, estefelé cigány is.

A kőrössyek mögött kezdődik a Sárga. A vizet imádó egykori proletárság pihenő, gyülekező helye. Az illegális munkásmozgalom sok ügyet, gondot vitatott az akkor ki nem épített, de fürdésre alkalmas sárga agyagparton.

Ma kiépített üdülőtelep. Vállalatok, intézmények versengve emelnek dolgozóknak kényelmes, ügyes pihenőhelyeket. De magánosok is. Így a téli néptelen Sárgán izgalmasak, különlegesen az üdülők. Bölcs hallgatás tanyáz bennük. És az emberek természetközeli való vágyakozásának, építőkedvének miniatűr tanúivá válnak. Mesébe illő mézeskalács- vagy cukorházak, csokoládé tetőkkel, kolbászból font kerítéssel. Üdülésre valló játékos felírások a házakon. A-tól Z-ig a házak nevei: Agyar-lak, Harap-lak, Ugat-lak, Zavar-lak stb. De minden név, ami lakra stimmeltethető. Az építőket jellemzi a mód, a fantázia, a lehetőség és a színek tob-

zódása együtt. Nem vagyok ismerős itt, ezért inkább csak hiszem, hogy a legtöbb „bungáló”-gazda szakmájára, ízlésére, bizonyosságul szolgálnak ezek a kedves kis házak. Fémhulladékból való kerítések, és vasdíszek magán a házon. Lakatos a gazda? Szép téglaboltozattal rakott bejáratok egy másik, mesébe illő ház előtt. Kőműves? Helyszínen zsaluzott beton háztető, teli napokat igénylő kézi munka nyomaival. Betonszerelő? Ex cirkuszi bódé magasra emelve. Bohóc a gazda? Persze azért a pék nem perectésztaival kerít, a cukrász nem csokoládéval tetőzi a padlást, de az üveges szakmájú gazda telirakja háza elejét csillogó, szikrázó tükörmozaikkal. És sorolhatnám. De csak legyen tavasz, a most néptelen utcák és házak újra tömve lesznek vidám emberekkel.

A Sárga mögött keresztben áll egy derékban elfűrészelt betonhajó. Egykor német lőszerszállító uszály volt, s a Tiszában repülőbomba szakította ketté. Ez a fele, mint MAHART üdülőhajó szolgál, a másik fele a kotróhajó homokszállító szalagját hurcolássza. Milyen könnyen talál az ember az ölöszerszámoknak is békés funkciókat. De ehhez békében kell hagyni az embert. Az eszközök odaszeli-dülnek, ahová az emberek akarják.

És itt már a téli kikötő kezdődik. A harmincas években kubikmunkával készítették. Elfér benne néhány száz jégzajlástól, roppantástól mentendő vízi edény. Hajók, stégek, uszályok, vontatók, csónak-, fürdőházak, úszóvendéglők, vízkivételi művek és még sorolhatnám. Most is csak úgy nyüzsög benne a sok szép szerszám. Büszke fejtartású, magas építésű vontatók, modern uszályok, állomások, a kotrók óriás karú szalagdarui és még mások.

A véletlenül idetévedő azt hihetné, hogy ezeket a vízi készségeket a jég elől idepásztortítják a téli kikötőbe, ahogy vendéglői székeket szokás raktárba dobálni, aztán tavaszig adj' isten, hajók!

Közlelőbb érve látom, hogy úgy nyüzsögnek itt az emberek, akármilyen más üzemben. Vattakabátos szerelők hegesztőapparátot gurígnak egy uszály hablemézőn. Öreg fejszékkel jeget lékelnek a Szőke Tisza oldalánál. (Tűzoltó léket.) Elfolyt olajat meregetnek más uszály nyitott kamrájából, raktárbélésdeszkát javít három fűtős ácslegény. A homokrakó szalag emberei nagyjavítják a csörlőket. Lemezlakatosok kalapálnak a tiszaroffi stég légkamráin. Mínummal festik a Rábca vontató motorházának belsejét. Tömítést szerelnek a 124-es fenékszivattyújába. Akkumulátorokat vonszolnak fel a Tiszavirág motorosról. Pélenkát tereget egy fiatal asszony, uszályuk kerékállása előtt. Ivóvizet cipel két kannával is szárazról egy öregebb hajós.

A hajók és uszályok kéményeiből békés ünnepélyességgel száll fel a füst. Ahol a füst, ott a meleg, ahol meleg, ott az ember. Ott is emberek élnek, ahol ezeknek a füstöknek a tüzei égnek, lenn, a jég közé fagyott hajók mélyeiben.

A nagyobb vontatóhajók motorjai ilyenkor is, alapgázon tartva, morognak. Egy-egy ilyen hajó egy-egy kisebb üzem. Matrózzal, két kormányossal, két gépésszel, fedélzetmesterrel, szakáccsal. Egy-egy ilyen hajó belülről meleg. Központi olajkályha forró vizét cirkuláltatják helyiségei radiátoraiiban. Jólesik ilyenkor a meleg. Odatolakszom, ahol ég a tűz. Ismeretlenül, vaktában. Laikus vagyok. Nekem hajó, hajó. A hajók járói, zárai, ajtói csak értő embernek engedelmese. Nekem segítség kell, hogy egy kedvemre való hajó lakóterébe ereszkedhessek. Vendégváró kéz tol fel egy oldalra csukódó ablakot, az alatt megnyílik egy derékmagasságú ajtó. Szabad az utam. Néhány lépcső után lenn vagyok a kétágyas matrózszállásban. Vendégfogadó gazdám, nagy mancsú, jámbor tekintetű fiatal hajós. Nem kérdi, mit akarok, elzárja táskarádióját, cigarettát ránt elő a fiókból, tenyérnyi asztalán félretolja babramunkával készülő hajómodelljét.

— Mi jóba foglalja magát ilyenkor? — kérdem emberemet, miközben mindketőnk agyarán füstöl már a bagó.

— Mikor ráérek, faragom a hajómat. Ezt, amin most vagyunk. Hazaviszem dísznek. Eddig még minden hajót megmintáztam, amelyiken szolgáltam. Hadd emlékezzen csak rájuk. Meg a gyerekeim majd, az unokáim, hadd mutogassák, no, ezeken a hajókon szolgált a mi öregünk. Mert mi addig szolgálunk egyiken-másikon, amíg megszeretjük.

— Olyanon szolgált már, amit nem szeretett?

— Volt olyan, amelyiken eleinte bizony nehezen szoktam meg, azután meg épp csak nem bőgtem utána.

— Melyik volt az?

— Hát egy régi lélekvesztő uszály. A nyáron szabdalták szét kohóba. Négy évig utaztam vele.

— Ez a mostani szép jószág.

— Az. A Tiszában ez a legmodernebb tolóhajó. Önjáró, mindent tudó. Kényel-

mes. Olajfűtés, villanyvilágítás, ivóvíz, fürdőszoba. Szárazon sem kívánnék külön lakhatást ennél. Itt csinálták Tápén!

— A régi uszályon a Tiszát itták?

— Azt, de szűrtük. Volt homokkőből faragott csöpögő kövünk, az letermelt naponta 20–25 liter ivóvizet a Tiszából. Most már nincs gondunk ilyenre. A tartályokat betápláljuk a kikötőkben, aztán úgy iszunk a csapról, mint a parton lakó városi. De a csöpögő követ azt raskétázni kellett, szóval kaparóvassal, forró vízzel tisztogatni az üledéktől, mert különben nem szűrt. Nyáron pedig meleg tud ám lenni a vízen. Szomjas az ember. Sört nem ihat a hajós. Itt olyan törvény a józan-ság, akár szárazföldön a gépkocsivezetők törvénye. Ellenőriznek bennünket. Nem-egyszer menetben is uszályunkra kapaszkodik a folyamrendőrség, elő a szondát, aztán dudáljak csak bele!

— Télen miből áll egy napja?

— Hét körül fölkelés, nekihuzakodás, begyújtom a kályhát, tiblálalok, mosdás, kiszagolás a világba, milyen az idő, hogy öltözködjek föl. Teát főzök, reggelit sike-ritek. Nyolc körül eligazít bennünket a kikötőparancsnok. Ha az én hajómon nincs nennivaló, átoszt más területre takarítani, segíteni. Havat takarítunk, lékeket nyitunk, mindig akad valami. Aztán az én gépem körül is ápolgatni kell a hamar rozsdát fogó fém alkatrészeket. Azokat kézbe kapom, zsírozgatom. Festünk, kenünk, fenünk.

Azután hajóvezető-tanfolyamon tanul egyik munkatársunk. Felesége most született kisfiával itt él a szomszéd uszályon. A reggeli tejet én hordom nekik a falu-ból. A főzéshez szükséges miegymást egy másik matróz szerzi be nekik a városból.

— Kajánkodás nincs az ilyesmiből?

— Nagy illetlenség lenne az. Jószerevel azon a hajón csak lábujjhegyen járunk még mi is, ha éppen oda kell menjünk.

Estére kelvén aztán hol az egyik, hol a másik hajón bandázunk. Az itt dolgozók többsége szárazon lakik. De állandóan a kikötőben él vagy 30–40 hajós. Ebben a kabinban csak két embernek készítettek helyet, de időnként elszorongunk benne tizenketten. Sok jó megfér kis helyen, mert kevés van belőle. Este aztán rádiót hallgatunk, kártyázunk, viccelődünk, macerálódunk. Ha magam vagyok, akkor sem félek. Faragom a hajómat, csöpörődő fiarnak játékokat, ladikot evezőkkel, szputnyikot, repülőgépet. Aztán lepihenünk, másnap előről kezdjük. A tél elég unalmas.

— A városba, a faluba nem szokott bejárni?

— A hajós nem szeret lemenni a hajóról, ha nem muszáj. Nyolc éve a Tiszát járom, ez a hetedik telem itt a kikötőben, de őszintén szólva ötször se mentem be a városba a magam akaratából. Akkor se szédelegni mentem, hanem valami dolgo-ban. Úgy tartom, hogy nős, családos embernek nem illik egyedül idegen városok utcáin csatangolni. A feleségem, családom Aszódon él, kéthetenként hazaugrom. A hosszú szabadságaim másik hetében már jöhetnékem van vissza. Mondja is a feleségem, hogy én is mindenre rászülettem, csak a házasság életre nem. Mert akkor is menekülök otthonról, amikor maradhatnék. Pedig szeretem őket. Nincs nekem velük semmi bajom. Valami mégis hiányzik otthon. A víz, a hajó imbolygása, a las-san elballagó partok látványa, a vízen való járás örök mozgolódása. Ha otthon vagyok, úgy érzem, minden merev, mint egy fénykép. Mozdulatlan, gipszből valónak tűnik még az élő is. Magam sem tudom, hogy van ez.

Néha nyaranként 1–2 hétig velem utazik a családom. Úgy, elvagyok velük. Sok hajós örökké magával hurcolja az egész családját. Én ezt sem szeretem. Én aztán hamar hazabeszélem őket. Hát nem egyforma az ember, no.

A kikötőt, az élő víztől egy csekélyke földszív választja el. Míg itt leselkedem a teletől hajócsorda között, neszét veszem, hogy odaát, a MAHART-telepen, bár a felhőtlen téli napnak kemény foga van, dolgozhatnak erősen, idehallik a légkalapács robaja, a lemezöntégetés zöreje. Azt fogadtam, megnézek mindent, aminek a Tiszá-hoz köze van. A hajógyárnak ne lenne? Gyár ez. Eredetileg kotróhajók javítására készült. Aztán növekedett, terebélyesedett, ahogy megkívánta a hajózás sokfajta igénye. Bár itt már csak vasból való hajókat építenek mostanában, mégis valahol benne bujdosik a mai hajólakatosban, az egykor híres szegedi supermesterség leg-jobb szaktudása. Az utóbbi néhány év alatt felnőtte serkent ez az üzem.

Régen, ha a hajóácsot éppen jókedvében találva megkérdezték, mit csinál, nemegyszer így válaszolt: ha jó lösz, hajó lösz.

Ítéletem szerint kiváló hajók épülnek ebben a gyárban. 400 tonnás önjáró uszályok. A tonnaszám azt jelenti, hogy az itt készült hajók mindegyike magába fogadhat annyi terhet, mint 40 vasúti vagon. Ez megfelel egy könnyebb vonatsze-relvénynek. Az önjáróság pedig nem egyéb, mint egy sikerült új módszer, mely sze-rint autóbuzsmotort szerelnek az uszály farára, így a maga erejéből, a maga lábán ballag a vízen. Nagy előnyt jelent ez, hiszen ezek a hajók, ahogy itt a gyárban

nevezik őket: „Z”-uszályok nem kényszerülnek vontatókra várakozni. Amint megterhelik őket, s a Tisza eléig vizet szállít, mehetnek éjjel és nappal. A hajó legénysége két ember. Kormányos és matróz. A berendezés modern. Központi fűtés, villanyvilágítás, vízvezeték és szobakonyhás két lakás a két embernek. Ragyogó műanyag szigetelésű lakások, biz’ ezek, amelyben a mai ember jókedvében, haragjában, vagy dachból, ha fölveti a fejét, hát nem üti a gerendába. Epeda fekvőhelyek, gázfűző lángok és minden van itt, ami kényelmére, szolgálatára lehet az embernek. Megszerettem ezeket a hajókat, s azt hiszem, nem túlok, ha azt mondom: önjáró szocializmus már ez. Bárcsak ilyen alapossággal, előrelátással emberre, munkára, mára, holnapra való tekintettel épülne nálunk minden létesítmény, ahogy itt állítják elő, Tápén, a hajókat. „Z”-hajót csak a tápéiak építenek az országban. Ilyenkor télen is ezen buzgólkodnak. Amit csak lehet, fűtött műhelyekben előre gyártanak, aztán ha kinyit az idő, sólyákra suhannak a bordák, orrtökék, oldallemezek. Negyedévenként rálöknek egy-egy 400 tonnást a Tiszára. Tavaly még kézzel taszigálták folyóra az óriást, ahogy Gullivert nyomkodták a liliputiak. Ma villamos csörlők emelnek vízről, vagy eresztenek vízre szárazon magatehetetlen hajótesteket.

Magas hely ez a sólya, vagyis a hajó vízrebocsátásánál használatos csúsztató. A Tiszát jó nagy szakaszon megbámulhatom. Mi mozgás mutatkozik rajta? Alig valami, hiszen ez a rész a szalámigyárig beállt, azaz hogy befagyott. Nem nyugszának azonban ebbe olyan könnyen a tápéi révészek. A Tiszán túli tápéiakkal nincs ilyenkor közlekedési lehetőség. A jég nem olyan erős, hogy nagyobb terheket veszedelem nélkül a hátára vegyen. De olyan erősnek azért mutatja magát, hogy a felállítandó komp útjában akadékoskodjon. Nosza mit tesznek ilyenkor a révészek? Luláznak. Tápén nem ismeretlen fogalom, valamint Tömörkényt alaposan ismerő embernek sem. Mert ő, talán az egyetlen volt, több alkalommal is írt erről az „istenkísértő téli foglatosságról”.

A lulázás nem egyéb, mint ladikkal a jeget eltördelni a hajó, jelen esetben a komp útjából. A régi módszer szerint 4–5 ember félig felhúzta a ladikot a jégre, jól odaverdeste hozzá, s amikor az elrepedt, süllyedni kezdett a ladik, fürgén beleugráltak a lulázók.

Ma emberibb körülményeket látok. 18 révész lulázik egyszerre. 5–6 révész egymástól jó távol, mint a hegymászók, mentőövvel a derekukon hosszú láncot fognak, s a ladikot ezzel húzzák föl a jégre, a ladik orra előtt ügyködő 3–4 ember segítségével. De a ladikban is áll még további 8 ember. Jégrehúzásnál lehetőleg a ladikfarban csoportosulnak. Amikor az edény felágaskodva félhosszában fenn ül a jégen, a belül levő nyolc révész előresiet a jégen fekvő ladikrészbe. Ekkor már ropog a jég, de ha nem nyílik meg, a kívül levők is belenehezneknek. Ha erre se nyílik meg, mintha játékos kedvükben lennének, himbálják magukat az emberek. Végre nagy recsegésekkel beleharap a ladik a jégbe. Lehetőleg merev szögben harapattják az álló jégmezőt, hogy minél nagyobb darabot leszakíthassanak róla egy-egy akcióval. Ha elreped a tábla, a Tisza már belekapaszkodik, s invitálja lefelé. De hát hová menjen? Alul, fölül összefüggő nagy jégmezők. Tudják azt a révészek. A Szeged felől eső álló mező alá dugdossák. Ha egy kicsit lenyomják az egyik szélét, a Tisza már betolja az útból a táblát. Nagy telek idején olyan sokszor kell utat törve lulázniuk, hogy 2–3 méteresre duzzad meg az összetorlódott útmenti jég-halmaz.

Nem kellene ide jégtörő? Azt mondják, nem kell. Ezt a kis utat így is megcsinálják, annak pedig egyéb dolga nem lenne. Hát minek. Arra meg senki sem emlékszik, hogy lulázás közben valakinek is élettel kellett volna fizetnie.

S amíg őket bámulom, rádöbbenek, hogy egyúttal a világ közepén, Tápén vagyok. De hogy miért világ közepe, az éppúgy belevesz a történelem ösködébe, mint a falu múltja.

Néhány éve a múzeum fiatal régésze a tápéi „Kápisztás fődekbül” kiásott 800 korabronzkori sírt. Amíg hantolgatták az 5000 éves ösöket, a helyiek érdeklődése állandóan ott őrködött a sírok körül.

– Kik ezek? Magyarok, ugye?

– Amikor ezek a csontok itt halászgattak a Tisza partján, a magyarok még a népek mélységes méheiben léteztek.

– De a tápaiak mán itt vótak!

És teljesen hiába minden vita. Baj az, hogy ilyen a hitük? Talán ez tartotta meg őket évszázadokon át minden vészek között.

Tápé első írásos említése 1138-ban történik, amikor II. Béla a dömösi prépostságnak adományozza.

Ettől az időtől kezdve úgy adományozgatják a falut évszázadokon át, mint valami vásári ajándékot. Tatárok égették, törökök sanyargatták, királyok, ellenkirályok, püspökségek, városok, vármegyék perlekedtek érte, hogy magukénak tudják.

És ők állták a sarat. De azt szó szerint. Hiteles források alapján szólva a Tisza szabályozása előtt nagyon sok ház a vízbe, sárba, cölöpökre épült. És ekkor még az esztendő 7–8 hónapjában ladikkal közlekedtek, ha a városba indultak.

A falu történetében lapozgatva azt gondolná az ember, hogy a technika százada kiemelte Tápét abból a sártengerből, amelyben 1000 esztendőn át ült. A Délmagyarország 1940. júl. 30-i számában megjelent riport más képet fest.

„Mert a tápéiak nem nagyon szeretik a szomszédságban húzódó nagy alföldi várost. Tápé ugyanis más megyében fekszik, így közigazgatási kapcsolata sincs Szegeddel. Ezért aztán, bár csak egy lépés választja el a várostól, semmit sem kap Szegedtől. Így Szeged mellett, Szegedtől mégis nagyon messze egy pusztaság közepén áll a Szatyorváros, beleágazva olyan állandó sártengerbe, amelyből se előre, se hátra nem tud kimozdulni.

A városból arra menő utak addig jók, míg a falu szélét eléri. Világosság csak a falu határáig terjed. Mint ahogy tekintetős Nagy István bácsi mondta: Szegednek csak a nevit, mög a hátujját ismerjük, ögyebit nem. Itten kéröm csődöt mond a technika. Villanyunk nincs, földünk, utunk, ivóvizünk nincsen. És bár a hang három hármast nyargal másodpercenként, még sem hallják meg odabent a torony alatt azokat a tápéi hangokat, amelyek ősi magyar türelemmel szidják a várost.”

Hogy a szidalmaknál maradjunk, a tápéiak most is megmondják a magukét, s talán nem is pusztán divatból.

A területrendezés előszakeképp Szegedhez kapcsolódik majd a falu. Ezt a tápéiak enyhe iróniával így nyugtázzák.

– Szögéd tán kicsilli magát, hát idecsatolik mögén Tápéhon!

Hogy mi bujkál ebben a mondatban, csak akkor tudhatná meg igazán az ember, ha állandóan közöttük élne. Egy évezredes éhség falánksága félti e nemrég föllett gázt és olajat. Ezt senki sem mondja. De hát olyan rövid idő óta, húsz éve kaptak villanyt, utakat, járműveket a várostól, hogy ezt a sok száz évvel szemben gyöngén érzékelik.

A múltat, a nagy fülű világbeli nincset a késői unokák is érzik a vérükben. Létezése óta mindent kívánó, szorgalmas, kaparcsik falu. Ami szép és jó van a világban, azt mind szolgálatukba akarják állítani. Tehetségük, igényük van rá, hát miért ne?

A már említett bronzkori sírokat agyagbányászás közben lelték. S milyen büszkék rá! A világ idejárt Tápéra a Kápisztás fődre báméskodni. Az olajat termálkútfúrás közben találták. S milyen büszkék rá!

„És most Szegedhez kapcsolni azt a falut, amelyik hamarabb volt, mint a város? Hiszen Szeged csak öccse Tápénak!”

Vérezesztő vita már nem kerekedik ebből, mint akármilyen csúfolódásból annak idején. A „szatyorszentelésre” is csak vállat rándítanak.

Villanytűzhelyek, fürdőszobák és minden eszköz eszköze már a tápéinak éppúgy, mint a szegedinek. És hol tart már ez a falu attól, hogy pusztán néprajzi érdekesség legyen!

Évente 40–50 új ház épül magánerekből. Víztornyot emeltek, amely magasabb az Árpád-kori templom tornyánál. A fényes gömb pipiskedve tekint le a környékre.

A felnőtt lakosság zöme nagyüzemekben dolgozik. Csak a két éve feltört olaj körül 300 tápéi találja kenyerét. Most éppen ennek kapcsán nagyot ugrik majd a falu lélekszáma. Százával költöznek ide olajszakmunkások, volt szénbányászok és mások. Egyelőre föl sem mérhetjük, mekkora jövőnek nézünk elébe.

Összevont téeseikben korszerű tehenészetet vezettek be, hatszáz férőhelyes istállóval, borjúnevelővel, modern tejfeldolgozóval, munkásszállásokkal.

És a gyékénykultúra? A „szatyorgabonával”, a gyékénnyel baj van. Az egész országot bebarangolják érte, s a pénzükért is alig tudnak hozzájutni. Pedig hát országos érdek is lenne, hiszen idegen valutát hoz az eladásra kerülő termékük. Évente 50–60 ezer kévényi gyékényt tudnak emberfeletti munkával hazahordani, de nekik százezer kéve kellene. Nincs. Sok vállalat, melyeknek tulajdonában van gyékényes terület, nem engedi át a növényt, pedig fel sem használja.

Gyártmányaiknak piaca van az NSZK-ban, Belgiumban, Ausztriában s itthon. A szatyorszövetkezet a múlt évben hétmillió forintot bonyolított le. Ebből a belöldi piac két és fél milliót jelentett. Miféle áruból lehet hétmilliót kivenni? Szatyor százezer darab, szőnyeg, falvédő huszonnégy vagonnal, lábtörők, papucsok szintén százezres tétekszámában hozták a milliókat.

No és, kérdezi talán az olvasó, boldog hát az a Tisza-parti falu?

Már ismeri az odavezető utat. Rajta van. Csak le ne térítse valami Tápéról nem kormányozható világesemény őket, még élünk addig, hogy megérjük azt.

(Folytatjuk.)